

David Brolin

John-Stuart Mill och massmördaren – Anders Behring Breivik, fascismen och den liberala traditionen

Från *Tidningen Kulturen* nov 2011

Oslomördaren Anders Behring Breivik står som gärningsman bakom ”den värsta massakern i fredstid på socialister i Europa sedan arbetarrörelsens uppkomst”, påpekar den svenske historikern Håkan Blomqvist (29/7 *Internationalen*). Vilka var idéerna, tänkarna och den intellektuella miljö som formade Breivik och drev honom till detta terrordåd? Den ideologiska profilen börjar långsamt klarna. (Till vår hjälp har vi Breiviks – förvisso opålitliga – elektroniska lunta, ett ”manifest” på femtonhundra sidor, plus en rad kommentarer på nätforum.) Breivik beskriver sig själv som kulturkonserverativ, kristen, nationalist, antiislamist, antinazist och antimarxist, motståndare till mångkultur, förespråkare av homosexuellas rättigheter och Israelvän.

Vid närmare skärskådan håller sig Breivik med en paradoxal högerideologi. Kristen, ja, men samtidigt agnostiker och förespråkare av ett sekulärt samhälle; antifeminist men också för abort och pro-gay; högerextrem men negativt inställd till Hitler och positiv till den norske antifascistiske motståndsmannen Max Manus. Slavoj Žižek drar paralleller till den holländske högerpopulisten Pim Fortuyn (mördad 2002) som var en ”tolerant liberal” förutom när det kom till invandrare (*Guardian* 8/8).

Den motsägelsefulla blandningen av politiska och ideologiska element komplicerar bilden av Breivik. Här var ingen traditionell nazist sprungen ur en sekteristisk ”vit makt”-miljö med judehat på agendan; snarare en välkommen man hemmahörande i en bred islamofobisk krets genomsyrad av hat och rädsla för islamisering och muslimskt maktövertagande. Konspirationsteorin om ”Eurabien” är counter jihadrörelsens motsvarighet till nazisternas ”Sions vises protokoll”. Breivik kan kallas ett slags ”mittenextremist” om man med detta menar att han artikulerar tankefigurer som också frodas i etablerade politiska partier (Sverigedemokraterna, Framskrittspartiet, Dansk Folkeparti och Sannfinländarna).

Men några vattentäta skott mellan en bred islamofobisk diskurs och perifer nazism existerar inte – ej heller hos Breivik. Kampen mot socialism och marxism förenar. Enligt Breivik är det ”kulturmarxismen” (ekvivalent med ”politisk korrekthet”) som berett vägen för ”islamiseringen”, och kulturmarxism är ett ideologiskt kampbegrepp som individer i båda läger brukar.

Hur reagerade samhällsdebattörer på Breiviks högerradikalism? Den svenska högern – konservativ, liberal och nazistisk – har inte velat kännas vid tankegodset. Något ideologiskt släktskap erkänns inte. Nazisterna slår sig fria genom att utropa att mannen ju är liberal och således inget har med deras politiska världsbild att göra. Breivik representerar en ”kulturnationalism” som inte går till roten med det onda, det ”blandetniska” samhället, konstaterar svenska *Nationell.nu* (26/7). Det enda som den ”sanna nationalismen” har gemensamt med den norske massmördaren är kampen mot ”kulturmarxismen”. I övrigt står Breivik på den liberala sidan. Kampen mot islam och ”islamisering” är i en större helhet ”obetydlig”. Krönikören avslutar: ”Han [Breivik] är inget annat än en konservativ och sionistisk folkpartist som löpt amok när han insett att bögnas rätt att visa upp sig i lädertanga på stan är hotad av islam.”

Liberalen Johan Norberg formulerade ett blogginlägg för att bemöta florerande tankar om Breiviks nyliberalism (libertarianism). Nyliberal kan han inte vara på grund av sitt motstånd mot ”global kapitalism” och amerikansk laissez-faire. Breivik pläderade för protektionism och förstatligande av multinationella storbolag.

Diskussionen om Breiviks föreställningsvärld har blott tangerat – och mestadels förnekat – förbindelselinjerna till liberalismen. Samband mellan liberalism och fascism har över huvud inte berörts. Bara att idag resa frågorna kan framstå som skandalöst, beroende på den liberala hegemoni som gjort den historiska liberalismen osynlig. Hur skulle frihetens ideologi kunna ha något med våld och ofrihet att göra? ”Det är märkligt att Thomas Hobbes *Leviathan* är en av hans favoritböcker med tanke på att Hobbes där insisterar på religionsfrihet. Eller att han sätter John Stuart Mills *Om friheten* så högt, med tanke på att Mill i den boken levererar ett kompromisslöst försvar för yttrandefriheten och insisterar på

alla medborgares rätt att leva sitt liv på sitt sätt, så länge de inte åsamkar andra medborgare skada eller kränker deras rättigheter.” Så skriver den norske filosofen Lars Fr H Svendsen (31/7 *Svenska Dagbladet*). Tolerante Mill utnyttjad av en intolerant terrorist? Zizek är av en annan åsikt. Personer som Breivik och Pim Fortuyn visar tvärtom att det inte existerar någon absolut motsättning mellan högerpopulism och liberal tolerans.

Anders Behring Breiviks koloniala och antimuslimska idéer är inte något som nödvändigtvis skiljer honom från den liberala traditionen. Antimuslimska och s.k. counter-jihadistiska tankemönster har, som Andreas Malm analyserat i *Hatet mot muslimer* (2009), flyttat in i den liberala borgerlighetens mainstreamfåra. Historiskt betraktad har det liberala tänkandet präglats av koloniala och rasistiska attityder. Den italienske filosofen Domenico Losurdo menar i *Liberalism. A Counter-history* (2011) rentav att liberalismen och det rasmässigt grundade slaveriet i Väst kom till världen i en ”tvillingfödsel”.

Till Breiviks favoritlektyr hörde en lång rad liberala tänkare: den klassiske liberalen John Locke och nyliberalen Ayn Rand. Han citerar också de tidiga nyliberalerna Ludwig von Mises och Friedrich von Hayek. Breiviks sista Twitter bestod av ett citat, och han citerade inte någon obskyr nazitänkare eller kristen fundamentalist. Det var ord från en av västerlandets stora politiska filosofer – från den brittiske liberalen John Stuart Mill: *One person with a belief is equal to the force of 100,000 who have only interests*. [En person med tro är en samhällelig makt, likvärdig med 100 000, som endast har intressen]

Mill som inspiratör åt massmördare? Tanken svindlar. Men kanske skall vi inte tillmäta detta citat någon som helst vikt. Här är det frågan om ett missbruk, punkt slut; en förvirrad och psyksjuk man som också citerade Mao och en massa andra. Det är generallinjen i media. Men istället kan man fråga sig om det finns något i Mills tänkande som Breivik faktiskt kunde relatera till och hämta stöd i. Det eurocentriska perspektivet hos Mill torde ha slagit an en sträng hos den norske terrorist som ville skydda Västerlandet från de muslimska horderna. För Mill var det helt avgörande huruvida man tillhör det civiliserade Väst eller de ociviliserade nationerna. Det representativa styrelseskicket är det bästa bland alla politiska system, skriver Mill, men barbariska icke-europeiska folk (Nordamerikas indianer, hinduer m.fl.) är inte i stånd att själva välja politisk styrelseform. För dessa föreslår Mill ett slags civiliserande ”despotism” som tämjer vildarna och lär dem stå på egna ben. Frihet och demokrati är således något som i första hand hör Europa till. Det var ur detta imperialistiskt klingande första kapitel ur *Considerations on Representative Government* (1861) som Breivik hämtade sitt (förvrängda) citat.

Det korrekta Mill-citatet lyder så här: ”One person with a belief is a social power equal to 99 who have only interests” [En person med tro är en samhällelig makt, likvärdig med nittionio, som endast har intressen]. Vad Mill vill ha sagt är att ”makten” i stat och samhälle inte bara är av fysisk, politisk och ekonomisk art, att den är framför allt en följd av idéer, övertygelser och opinioner. Som ett slags anti-Marx hävdar filosofen att det är ”tänkandet” som bestämmer människors ”handlingar”. Han exemplifierar med bl.a. en ”munk från Wittenberg”, det vill säga Luther, som med sin starka tro blev en mäktigare ”social kraft” än Karl V. Den narcissistiske ”korsfararen” Breivik torde ha strukit under dessa ord.

Breivik förändrade Mill-citatet så att det snarare blivit en parafra. Var det en avsiktlig eller oavsiktlig justering? Terroristen hade ett behov av rättfärdiga det övermänskliga och omänskliga som han stod i färd att utföra. Förändringen från ”99” till ”100 000” personer gör att den ”troende” får övermänskliga kvaliteter; han blir omnipotent och oöverbinnerlig. Citatförändringen förvandlade Mill till Nietzsche. Och Nietzsche anförs – positivt – några gånger i Breiviks manifest som korrektiv till kristendomens egalitära ”slavmoral”. Det finns något av Nietzsches ”blonda best” över Breivik, och då tänker jag inte främst på det blonda hårsvallet. Breivik själv stoppade i sig anabola i förhoppning om att förvandla sig till en hård och aggressiv mordmaskin som skulle eliminera medlidandet – detta medlidande som Nietzsche såg som de svagas maktmedel och de starkas största hinder i maktviljeutövning och exploatering.

Analys av moderna politiska ideologier som liberalism och fascism är problematiska. Att liberalismen är en individualistisk ideologi och fascismen kollektivistisk hör till en av många absoluta sanningar i liberal debatt och forskning. Liberalism och nationalism tecknas som antiteser omöjliga att kombinera. Ishay Landa går i *The apprentice's sorcerer. Liberal tradition and fascism* (2009) i clinch

med myter i nutida fascismforskning. Genom närläsningar av politiska grundtexter kan han påvisa tydliga beröringspunkter mellan liberalt tänkande och fascism.

Även liberalismen rymmer kollektiva och nationella målsättningar, och fascismen förstår sig själv inte bara som representant för ett rasmässigt uppfattat "folk" eller "nation" utan också som försvarare av individens värde. Tongivande fascismforskare som framhäver "ultra-nationalism" som den fascistiska ideologins kärna förbiser exempelvis att Hitler begagnade den tyska nationen som ett medel snarare än ett mål. Det överordnade målet var kapitalistisk och imperialistisk expansion. Med dessa insikter i bakhuvudet går det lättare att förstå det liberala stödet för fascismen. Fascismen är nämligen inte renodlat antiliberalt, inte heller på det ekonomiska området.

1930-talets ekonomiska och politiska kris drev fram en reaktion mot massdemokratin. Den liberala ordningen frambesvärjde en trollkarl – fascismen – som gjorde sig kvitt den politiska liberalismen (demokratin) för att kunna rädda det liberala ekonomiska fundamentet: kapitalismen. Nu är det återigen kris för det kapitalistiska systemet. I sitt omtöcknade sinne trodde Breivik att han med terroristiska metoder i kombinationen med massspridning av den rätta läran skulle kunna rädda den liberala västerländska civilisationen från muslimskt och "kulturmarxistiskt" herravälde.